

Rahvusliku balletikunsti arendamisel

„Kalevipoja“ uuslavastus Riiklikus Akadeemilises Ooperi- ja Balletiteatris „Estonia“.

Kui eesti muusika, teater ning rida teisi kunstialasid nõukogude korra elustavaks tingimustes on teinud hinnatavaid edusamme, siis üheks alaks, kus senini puudus sügavam ja loominguiline lähenemine, on olnud balletikunst. Siin tammuti nn. puhta etnograafia piiratud rada ning lahutati sellest koreograafilise kunsti klassikaliste vormide mitmekesisus ja väljendusrikkus.

Esimese pioneerina selle probleemi lahendamisel tuleb märkida RT «Vanemuise» peaballetimeistrit Eesti NSV teenelisi kunstnikku I. Urbelit, kes juba aastaid tagasi asus eesti rahvatantsuliste elementide loominguilisele edasiarendamisele klassikalise balleti põhimõtetel. Kuigi I. Urbeli kavatsused olid hinnatavad, ei taganud tegelikud võimalused veel nende uudsete mõtete täielikku ja igakülget realiseerimist.

E. Kapi balleti «Kalevipoeg» uuslavastus Riiklikus Akadeemilises Ooperi- ja Balletiteatris «Estonia» k. a. juunis märgib aga sellel alal esimest ulatuslikumat ja julgemat sammu. Oppides teiste vennasrahvaste, eeskätt aga vene rahvusliku balleti arendamise kogemustest, sügavamalt süvenedes meie rahvatantsuliste elementide loominguilise edasiarendamise võimalustesse klassika pinnal, tulid balleti lavastajad I. Urbel ja U. Väljaots toime hinnatava saavutusega uue kvaliteedi loomisel meie rahvusliku balletikunsti arengus.

Uuslavastuseks on viimistletud ja täiendatud ka balleti libreto ning muusikat. Libreto, mis juba oma senises variandis ei võtnudki sihiks täpselt jälgida Kreutzwaldi «Kalevipoega», on põimitud uute joontena töömotiiv (linnuse ehitamine) ning eesti ja vene rahva ajaloolise sõpruse motiiv võitluses ühise vaenlase vastu. Nende täienduste sissetoomine on eepose järgi küll põhjendatud,

kuid sõpruse motiiv libreto, vajab veel tihedamat sidumist stüeelise arenguga.

E. Kapi muusika, milles autor on ette võtnud ka mõningaid täiendusi ja viimistlusi seoses uuendatud libreto, saab lavastuses täie kõlavuse. Lavastaja on tõsiselt süvenenud E. Kapi väljendusrikkasse, eredalt orkestreeritud ja väga tantsulisse partituuri ning avanud selle rikkuseid lavastuses.

«Kalevipoja» uuslavastusega on astunud suur samm tõelise rahvusliku balleti arendamise teel. Kuid kahtlemata on siin veel tööd teha. Eeskätt tundub olevat vajalik suurendada etenduses puhtantsulise väljenduse osatähtsust. Praegugi esineb veel liialt palju pantomiimi. Tundub, et libreto praegusel kujul ei anna lavastajale veel küllaldasi võimalusi teostada oma novaatorlikku loominguilist lähenemist tantsulisele lahendusele.

Süüeelise joone arengu terviklikkuse seisukohalt on vaja sündmustikuga põhjendada nogaardlaste saabumine, muuta see eluliseks.

Ka muusikas leidub veel kohti, mida tuleks viimistleda. Eeskätt vajab balleti täismöödulist, arendatud avamängu. Vastuolulisust esineb praegu muusikas sepikoja stseenis mõökade proovimisel, kus mõõga-vägilase üleandmine Kalevipojale on muusikas nõrgemini ilmetatud kui eelmise mõõga oma.

Balleti lavastajad Eesti NSV teeneline kunstitegelane I. Urbel, U. Väljaots ja dramaturgiline konsultant I. Tammur on õigesti avanud balleti põhiidee — rahva võitluse oma vabaduse ja õnne eest. Rahva parimate omaduste kandjaks on Kalevipoeg, temas avaldub sügav koduarmastus, ausus, sõprus ning kangelasmeel. Lavastuses on õigesti rõhutatud Kalevipoja sidet rahvaga, tema kaju on kavandatud kasvavas arengujoones — rõõmsameelsest

noorukist kasvab tegevuse vältel tark ja tahtekindel rahvajuht.

Kalevipoja vastutusrikkas ja nõudlikkus osas esinesid I. Silla ja E. Ülevain. I. Sillal läks korda luua usutav ja tõetruu kaju rahvangelasest. Hea oli ta leinas ema kaotuse pärast, võitlusstseenides Sortsiga ja tantsus mõõgaga. Näitlejal tuleks aga taotleda seda, et veelgi selgemalt näidata Kalevipoja kaju selle arengus, inimlikus mitmekesisuses. Selleks on vaja süvendada ühelt poolt südamlikkust ja soojust, eriti stseenis Saarepilgaga, ning teisalt tugevdada mehisust loodud kujus, mis praegu kohati jääb nõrgaks.

E. Ülevainu Kalevipoeg ei rahuldanud täiel määral. Loodud kaju oli ebaterviklik, langes sageli välja vajalikkusest joonest.

Nii I. Silla kui E. Ülevain peavad tugevasti töötama oma näitlejameisterlikkuse tõstmisel, et väärikselt kehastada Kalevipoja mehist kaju.

Sortsi osas esinenud V. Hagus lõi ohtliku ja tõsist arvestamist nõudva vaenlase kaju. See ei olnud hüplev ja kelkiv kergats, vaid mehine ja kardetav vastane Kalevipojale. Sõltuvalt sellest aitas V. Haguse Sorts kaudselt tugevdada ka Kalevipoja kaju. Näitleja tuli toime tubli loominguilise saavutusega. Meisterlikult ja igas peensuseski läbi mõeldud Sortsi kaju on nii näitleja kui ka lavastaja ühiseks loominguiliseks võiduks.

Ses mõttes on eriti tähtis, et lavastuses Kalevipoja kaju saaks täie kõlavuse ega jääks ei mänguliselt ega tantsuliselt nõrgemaks V. Haguse Sortsist.

Külalisena Sortsi osas esinenud U. Väljaots andis samuti läbimõeldud ja tehniliselt hästi teostatud kaju. Erilist allakriipsutamist väärib U. Väljaotsa väljenduse tähelepanepandav seos ja vastavus muusikale, mille iga iseloomulikkude varjundid

näitleja oskas ilmekalt kajastada oma liikumises, tantsus.

Kas Linda peab olema tantsuline või mitte? See küsimus on mitmel puhul olnud arutluste teemaks. Tundub, et see jääb päevakorda ka praeguse lavastuse juures, kuna antud lahendus veel ei rahulda. Ei A. Ots ega L. Selistemägi suutnud tuua Lindat esile selle elulises soojuses, emalikus ja naiselikus lihtsuses. Ka lavastaja ei ole leidnud läbimõeldud lahendust Linda ühele ulatuslikumale, kosilastele äraütlemise stseenile. Kuigi siin kasutatakse kaudseid vahendeid (murtud oks, silmipimestav kiirgus jne.), ei kerki Linda kaju ometi eluliselt esile.

Kas siin «Estonia» varasema lavastuse motiiv (Linda viitamine äsja surnud Kalevi leinalooris mõõgale ja kilbile) ei olnud siiski õigem ja mõjuvama lahendus? See oli kooskõlas ka E. Kapi muusikaga. Praegune lahendus aga nõuaks uut ühtlasi muusikas.

Ei ole kahtlust, et Linda kaju tantsulisemaks muutmise eesmärgil näitlejal vastavate vahenditega ilmekamalt avada Linda kaju selle sisemises rikkuses. Sellega väheneks ka prevaleeriv pantomiimiline element balletis.

Suurepärase lihtsuse ja õrnusega esitas Saarepilga kaju E. Joasoo. See oli kaunis pilt hommikvärskest põhja loodusest, tütarlapselikust vallatusest, rõõmust ja kargusest, mis hoovas kogu Saarepiiga stseenist. Muusika ja tants moodustasid siin ühise, täiusliku terviku sisu rikkuse avamiseks. Nii lavastajale kui ka näitlejale oli see suureks loominguiliseks saavutuseks. Sääraseid haaravaid balletistseene tahaks selles teoses näha veelgi rohkem.

Kuigi L. Vink tehniliselt üldiselt laitmatult teostas oma osa Saarepiigana jäi temas puudu seda lihtsust ja tütarlapselikust, mis Joasoo Saarepiigas oli ja mida L. Vink märgis.

Tunnustavalt peab rõhutama lavastaja saavutust Saarepiiga kaju tantsulise lahendamise osas. Nii Saarepiiga kui ka Saarepiiga ja Kalevipoja tantsus on lavastaja loominguilisele õnnestunud ühendanud

rahvatantsulised elemendid klassikalise balletiga.

Linda kosilastest oli nõudlik osa täita A. Koidul Kuuna n. K. Feodorovil ja K. Saarekul Tuulena. A. Koit ilmutas süvemat tehnilist kindlust oma tantsuliselt nõudlikkus osas. Siin on suks tulnud ka tantsu muusikateetvõetud lühendused.

K. Feodorov lõi tuiskleva taltsutamata, tantsuliselt ja mänguliselt hästi ilmetatud Tuuleju. On tunda, et näitleja on oma osa põhjalikult läbi mõelnud. K. Saareke ei ammendanud v. lõpuni Tuule kujus peituvaid võimalusi. Temas prevaleeris eeskortmakus, mis kattis kinni Tuule teised mitmekesisused omadused.

Süvendamist nõuab veel ka Sepa me osa neljandas pildis. Kuigi J. Johanson esines püüdlikkumehise ja oma tööd tundva meistrina, on osas veel mõndagi viimistleda. Siin tuleb etteheide teha eeskätt lavastajale, kes sepikoja kujaltki pingelist ja huvitavat pilti nõrgemini viimistlenud. Juba mõõga-vägilase valmistamises, selle avatamises salapanipaika, kätteandmisel Kalevipojale jt. stseenides puudub olukorra tähtsust ja erakordsust rõhutav moment. Seda soodustab omalt poolt veel vastuolu muusika ja lavalise tegevuse vahel, millest eespool oli juttu. Ebaselget, na ja improviiseerituna tunduva ka Sepa käeviiped lahele, mis peal sid selgitama Kalevipoja tulekut — ujumist üle laia vetevälja Eesrannalt. J. Johansonil on kõik ette dused, et lavastaja täpsemal juhtimisel luua ere ja meelde jääv, mehine Sepa kaju.

Õdedena esinenud I. Rakšnevits S. Tamm (I õde), A. Arak ja A. Olo (II õde), J. Arg ja A. Petersons (III õde) lahendasid oma osad põhiliselt kordalainult. I. Rakšnevitsil tuleks aga peale tehnilisel puhta ettekande, mis tal on, taotleda suuremat soojust ja elulisust oma kujus, mis praeguse lahenduse juures on liialt külm ja akadeemiline. Hea oli A. Araku ja J. Argi pas de deux. A. Petersons peaks leidma rohkem väljenduslikkust oma ilmes, mida praegu iseloomus-

unsti arendamisel

Akadeemilises Ooperi- ja Estonia

retos vajab
st süzeelse

les autor on
aid täiendusi
mendatud lib-
täie kõlavu-
lt süvenenud
sse, eraldalt
tantsulisse
selle rikku-

astusega on
ise rahvusli-
teel. Kuid
I tööd teha.
vajalik suu-
puhuttantsulise
Praegugi
pantomii-
egusel kujul
el küllaldas
el novaator-
nemist tant-

ngu tervik-
vaja sünd-
nogardlaste
eluliseks.
veel kohti,
Eeskätt va-
t, arendatud
ust esineb
ja stseenis
as mõõga-vä-
vipojale on
estatud kui

ti NSV tee-
I. Urbel,
rgiline kon-
gesti avanud
va võitluse
eest. Rahva
jaks on Ka-
sügav kodu-
ning kange-
igesti rõhu-
rahvaga, te-
d kasvavas
msameelsest

noorukist kasvab tegevuse vältel tark ja tahtekindel rahva juht.

Kalevipoja vastutusrikkas ja nõudlikus osas esinesid I. Silla ja E. Ülevain. I. Silla läks korda luua usutav ja tõetruu kuju rahvakangelasest. Hea oli ta leinas ema kaotuse pärast, võitlusstseenides Sortsiga ja tantsus mõõgaga. Näitlejal tuleks aga taotleda seda, et veelgi selgemalt näidata Kalevipoja kaju selle arengus, inimlikus mitmekesisuses. Selleks on vaja süvendada ühelt poolt südamlikkust ja soojust, eriti stseenis Saarepiigaga, ning teisalt tugevdada mehislust loodud kujus, mis praegu kohati jääb nõrgaks.

E. Ülevainu Kalevipoeg ei rahuldanud täiel määral. Loodud kaju oli ebaterviklik, langes sageli välja vajalikust joonest.

Nii I. Silla kui E. Ülevain peavad tugevasti töötama oma näitleja-meisterlikkuse tõstmisel, et vääri- lisele kehastada Kalevipoja mehist kaju.

Sortsi osas esinenud V. Hagus lõi ohtliku ja tõsist arvestamist nõudva vaenlase kaju. See ei olnud hüplev ja kelkiv kergats, vaid mehine ja kardetav vastane Kalevipojale. Sõltuvalt sellest aitas V. Haguse Sorts kaudselt tugevdada ka Kalevipoja kaju. Näitleja tuli toime tubli loomingu- ja saavutusega. Meisterlikult ja igas peensuseski läbi mõeldud Sortsi kaju on nii näitleja kui ka lavastaja ühiseks loomingu- ja saavutuseks.

Ses mõttes on eriti tähtis, et lavastuses Kalevipoja kaju saaks täie kõlavuse ega jääks ei mänguliselt ega tantsuliselt nõrgemaks V. Haguse Sortsist.

Külalisena Sortsi osas esinenud U. Väljaots andis samuti läbimõeldud ja tehniliselt hästi teostatud kaju. Erilist allakriipsutamist väärrib U. Väljaotsa väljenduse tähele- pandav seos ja vastavus muusikale, mille iga iseloomulikkude varjundit

näitleja oskas ilmekalt kajastada oma liikumises, tantsus.

Kas Linda peab olema tantsuline või mitte? See küsimus on mitmel puhul olnud arutluste teemaks. Tundub, et see jääb päevakorda ka praeguse lavastuse juures, kuna antud lahendus veel ei rahulda. Ei A. Ots ega L. Selistemägi suutnud tuua Lindat esile selle elulises soojuses, emalikus ja naiselikus lihtsuses. Ka lavastaja ei ole leidnud läbimõeldud lahendust Linda ühele ulatuslikumale, kosilastele äraütlemise stseenile. Kuigi siin kasutatakse kaudselt vahendeid (murtud oks, silmipimestav kiirgus jne.), ei kerki Linda kaju ometi eluliselt esile.

Kas siin «Estonia» varasema lavastuse motiiv (Linda viitamine äsja surnud Kalevi leinalooris mõõgale ja kilbile) ei olnud siiski õigem ja mõjuvama lahendus? See oli kooskõlas ka E. Kapi muusikaga. Praegune lahendus aga nõuaks uut ühtlasi muusikas.

Ei ole kahtlust, et Linda kaju tantsulisemaks muutmine aitaks näitlejal vastavate vahenditega ilmekamalt avada Linda kaju selle sisemises rikkuses. Sellega väheneks ka prevaleeriv pantomiimiline element balletis.

Suurepärase lihtsuse ja õrnusega esitas Saarepiiga kaju E. Joasoo. See oli kaunis pilt hommikvärskest põhja loodusest, tütarlapselikust vallatlustest, rõõmust ja kargusest, mis hoovas kogu Saarepiiga stseenist. Muusika ja tants moodustasid siin ühise, täiusliku terviku sisu rikkuse avamiseks. Nii lavastajale kui ka näitlejale oli see suureks loomingu- ja saavutuseks. Sääraseid haaravaid balletistseeni tahaks selles teoses näha veelgi rohkem.

Kuigi L. Vink tehniliselt üldiselt laimatuult teostas oma osa Saarepiigaga jäi temas puudu seda lihtsust ja tütarlapselikust, mis Joasoo Saarepiigas oli ja mida L. Vink määngis.

Tunnustavalt peab rõhutama lavastaja saavutust Saarepiiga kaju tantsulise lahendamise osas. Nii Saarepiiga kui ka Saarepiiga ja Kalevipoja tantsus on lavastaja loomingu- ja saavutust ühendanud

rahvatantsulised elemendid klassikalise balletiga.

Linda kosilastest oli nõudlikum osa täita A. Koidul Kuuna ning K. Feodorovil ja K. Saarekesel Tuulena. A. Koit ilmutas stüvenavat tehnilist kindlust oma tantsuliselt nõudlikus osas. Siin on ka- suks tulnud ka tantsu muusikas ette võetud lühendused.

K. Feodorov lõi tuiskeleva ja taltsutamatu, tantsuliselt ja mänguliselt hästi ilmestatud Tuule kaju. On tunda, et näitleja on oma osa põhjalikult läbi mõelnud. K. Saareke ei ammendanud veel lõpuni Tuule kujus peituvaid võimalusi. Temas prevaleeris eeskätt tormakus, mis kattis kinni Tuule teised mitmekesised omadused.

Süvendamist nõuab veel ka Soome sepa osa neljandas pildis. Kuigi J. Johanson esines püüdlikut mehise ja oma tööd tundva meistri- na, on osas veel mõndagi viimist- lina. Siin tuleb etteheide teha eeskätt lavastajale, kes sepikoja kül- laltki pingelist ja huvitavat pilti on nõrgemini viimistlenud. Juba mõõ- ga-vägilase valmistamises, selle ase- tamises salapanipaika, kätteandmi- ses Kalevipojale jt. stseenides puu- dub olukorra tähtsust ja erakord- sust rõhutav moment. Seda soodustab omalt poolt veel vastuolu muu- sika ja lavalise tegevuse vahel, mil- lest eespool oli juttu. Ebaselgete- na ja improviseerituna tunduvad ka Sepa käeviiped lahele, mis peak- sid selgitama Kalevipoja tulekut — ujumist üle laia vetevälja Eesti rannalt. J. Johansonil on kõik eel- dused, et lavastaja täpsemal juhti- misel luua ere ja meelde jääv, mehine Sepa kaju.

Õdedena esinenud I. Rakšnevitš, S. Tamm (I õde), A. Arak ja A. Olo (II õde), J. Arg ja A. Petersons (III õde) lahendasid oma osa põhiliselt kordaläinult. I. Rakšnevitšil tuleks aga peale tehniliselt puhta ettekande, mis tal on, taot- leda suuremat soojust ja elulisust oma kaju, mis praeguse lahenduse juures on liialt külm ja akadeemi- line. Hea oli A. Araku ja J. Argi pas de deux. A. Petersons peaks leidma rohkem väljenduslikkust oma ilmes, mida praegu iseloomus-

tab igal juhul ja puhul standard- ne naeratus.

Silmapaistvalt hea tantsulise ta- semega lahendasid Eesti NSV teeneline kunstnik I. Pöder ja L. Vink Näkineiu osa. Ka siin, nagu Saare- piiga juureski, oli lavastaja leidnud jällegi loomingu- ja saavutust uusi ja oma- päraseid seoseid klassikalise balleti- joonisega, mille lätted viitavad rahva tantsuliste elementidele.

Tantsutehniliselt ja mänguliselt õnnestunud võrgutava Sortsi türe kaju lõi Eesti NSV teeneline kunstnik I. Pöder. Seda võib põhi- liselt öelda ka V. Leeveri kohta samas osas.

Peamiseks ülesandeks töös üksik- osaliste kujude edasisel süvendami- sel ja kogu teose kui terviku sel- gemal ja eredamal tõlgitsemisel on eeskätt Kalevipoja kaju rikastami- ne ja selle reljeefsem väljajooni- tamine tema arengus. Väljendusli- kumaks tuleb muuta ka Linda kaju.

Suure ja tunnustustvääriva töö on lavastaja teinud massitantsude osas. Siin avaldub kõige ulatuslikumalt see, mis «Kalevipoja» uuslavastu- ses on eriti hinnatav. Terve rea- tantse — «Ketrustants», «Rädi- tants», «Neidude tants», efektne «Pikk ingliska» jt. — on lavastaja tulemusrikkalt viinud n. ö. tallalt varvastele. Siin näeme õnnestunud rahvatantsuliste intonatsioonide loomingu- ja saavutust klassikalise balleti baasil. Seda on tehtud hea maitse ja stiilitundega. Ei ole kaht- lust, et siin saab minna veelgi kau- gemale ja julgemalt lahendada meie rahvusliku balleti edaspidiseid arenguprobleeme. Sõltuvalt esimes- test katsetustest sellel alal on näi- teks veel paiguti tunda sammude mitmekesisuse piiratust. Nii erineb soome neidude tants praegu veel vähe oma iseloomult ja tantsuliselt materjalilt «Rädi tantsust». Neidu- de tantsule sepikoja peaks lavas- taja veel mõtlema, et siin saavu- tada veelgi suuremat lihtsust.

Uus loomingu- ja saavutust lähene- mise seadused, kõrgendatud nõuded ka kogu kollektiivile. Selles osas ei rahulda rühmatantsude tehniline laimatus ja ansambiline täpsus. On tunda kohati mõninga kooriartisti pealiskaudset suhtumist tantsitavas- se, püüdu esile kerkida üldisest tervikust «omapäraga». See on aga

antud juhul asjalõ kahjuks. Samuti jätab soovida balletitehniline meis- terlikkus koori osas näiteks kau- nis ja läbipaistvas tantsus kolman- da pildi algul. Need puudujäägid viitavad treeningu ja tehnilise väl- jaõppe süvendamise vajadusele bal- letikollektiivis.

Tõsiselt peab ega lavastaja veel töötama, et nogardlaste küllatulek orgaaniliselt kasvaks välja lavas- tusest kui tervikust. Praegu on läh- tutud nende juhulikust ilmumisest Kalevi linnuse alla. Ent kas ei võiks kogu stseeni ehitada üles ju- ba algusest nõnda, et rahvas ootab kalleid külalisi, häid naabreid lin- nuse valmisraamist. Nii heli- loojal kui ka lavastajal tuleks mõel- da ka ühe nogardlaste — družina — tantsu sissetoomisele rahvapeo- stseeni, mis aitaks süvendada eesti ja vene rahva sõpruse ideed ning elustada seda passiivset osa, mis külalistel kunj võitluseni sortside- ga praegusel kujul mängida jääb.

Head ja märkimisväärsed tööd on teinud E. Kapi suurepärase muusi- ka kunstiküpsuse esitamiseks teatri orkester Stalini preemia lau- reaadi K. Raudsepa hoolikalt ja nõudlikult juhtimisel.

Etendus kui terviku kõlavusele aitavad kaasa Stalini preemia lau- reaadi V. Haasi kaunitult kujundatud dekoratsioonid, mis mõjuvad paelu- valt oma avaruse, õhu ja stiilitun- dega. Märkimist väärrib eriti raske põrgu-pildi leidlik kunstiline teos- tus.

Ka Eesti NSV teenelise kunsti- tegelase N. Mei kostüümide ja ju- mestuse kunstiline kujundus on veetlev ja värviderikas.

Kokkuvõttes võib öelda, et E. Kapi balleti «Kalevipoeg» uus- lavastus «Estonia» teatris tähistab rõõmustavat ja paljutöötavat al- gust meie rahvusliku balletikunsti arengus.

Oleks aga ebaõige leppida saavutatuga. Nii lavastajad kui ka kogu kollektiiv ja heliloojagi pea- vad jätkama veel tööd, et saavu- tada igas suhtes täisvereline, idee- liselt ja kunstiliselt kõrgetasemeline rahvuslik balletietendus.

H. KÖRVITS